

Fekete Márk

X. Bihari Diéta
2017. december 7-8., Berettyóújfalu
(konferenciabeszámoló)

2017. december 7-8-án került megrendezésre Berettyóújfaluban a X. Bihari Diéta konferencia a Berettyó Kulturális Központ, a Bihari Múzeumért Alapítvány, a Parola Közhasznú Egyesület, a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára, valamint a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesült szervezésében, illetve Berettyóújfalu Város Önkormányzatának Humánpolitikai Bizottságának támogatásával. Az 1996-ban útjára indult Bihari Diéta-sorozat azzal a céllal jött létre, hogy egy olyan tudományos-ismeretterjesztő konferencia létesüljön, amely magával Biharral foglalkozik, és amelyen különböző tudományágak kutatási eredményeit lehet bemutatni.

Először *Muraközi István*, Berettyóújfalu polgármestere köszöntötte az egybegyűlteket, akinek központi gondolata az volt, hogy a múlt nélkül nincs jövő, s ezáltal a hagyományok tiszteletének fontosságát hangsúlyozta. Külön kiemelte a közelmúlt helyi kutatásait is (cserkészet, orvostörténet). *Kállai Irén*, a Berettyó Kulturális Központ igazgatója az eddigi diéták érdemeiről, a konferenciák anyagát tartalmazó kiadásokról, a támogatókról szólt, valamint külön megemlékezett az első Bihari Diétáról is. *Matolcsi Lajos*, a konferenciasorozat alapítója megköszönte, hogy „szent küldetését” felkarolták, továbbá távlatot adott a jövőbeni kutatásokhoz: a dukátusi Bihar vizsgálatát szorgalmazta.

Az első szekció *Papp Klára*, a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola vezetőjének elnökletével zajlott. *Buzsa János* (nyugalmazott egyetemi tanár, Budapest) Bihar és Zaránd vármegyék helyzetéről tartott előadást a 17. század közepi, török kori tanúvallatások tükrében. Elhangzott, hogy ezen adatfelvételeket a megyék felsőbb utasításra végezték el békésebb időkben, és ezekből derül ki, hogy 1606 után mely területeket adóztattak a törökök, mivel tartoztak a hódítóknak. Problémát vet fel az a tény, hogy beküldött vallomások maradtak csak fent, az ide vonatkozó kérdések nem. 1641-ből Borsodból hagyományozódtak ránk ilyen kérdések, ezekből lehet csupán következtetni.

Mohácsi Endre (történelmi osztályvezető, történész-muzeológus, Jósa András Múzeum, Nyíregyháza) Szatmár és Várad kapcsolatát mutatta be az 1613. évi Báthory-Bethlen fejedelmérváltás idején. Lényeges megállapítás volt, hogy az erdélyi fejedelem a szatmári főkapitánnyal tartott szoros kapcsolatot. A nevezett korszakban a főkapitány Nagylúcei Dóczy András volt, aki élénk levelezést is folytatott a fejedelemmel. Szatmár kiemelt szerepét az is magyarázta, hogy végvári feladatokat látott el. A három részre szakadt magyarországi viszonyok közepette természetes volt, hogy a török mentén (is) alakult Szatmár és Várad kapcsolata.

A második szekción *Dani János* (régészeti igazgatóhelyettes, Déri Múzeum, Debrecen) elnökölt. *Balázs Ádám* és *Nagy Gergő* (régésztechnikusok, Déri Múzeum, Debrecen) előzetes jelentést adtak Álmosd – Téglavető-dűlő lelőhely megelőző ásatásáról. Az előadás a terület, kistérség bemutatásával kezdődött. Kiemelésre kerültek a Hajdúbagos/Cehalut csoport gödrei, melyek gazdag leletanyagot biztosítottak. A pre-Gáva,

Gáva-kultúra, a bronzkor hagyatékairól is szó esett; ezen belül elhangzott, hogy a bronzkorból kevés a feltárt objektum, ám ezek is rendkívül fontos információt közvetítenek. Végül a szarmata temetkezésről és a középkori gödörről számoltak be az előadók.

Nagy Gergő (régésztechnikus, Déri Múzeum, Debrecen) az Árpád- és középkori telepnyomok álmosdi kutatásáról beszélt, illetve etimológiai kérdések is szóba kerültek az előadás során. A terület alulkutatottságának és a szórványos leletanyagának a problematikája képezte a beszámoló bevezetőjét. Ezután Álmosd története került szóba, melyből kiderült, hogy első írásos említése 1261-ből való, valamint elhangzott, hogy a település az évszázadok alatt többször is elpusztult. Álmosd nevének eredete kapcsán Nagy Gergő elmondta, hogy a népi magyarázat szerint az innen érkező követek a gyűlésekre fáradtan, bágyadtan érkeztek. A hivatalos magyarázat inkább az Álmos hercegről való elnevezést valószínűsíti, de szóba került egy latin eredet is (*Alumus/Alomos*). A továbbiakban Álmosd belterületéről, a templom és környékének régészeti jelentőségéről, illetve a környező területek hajdani településeiről (pl. *Horó, Tulogd, Ludas, Sárjű*) esett szó, ám ezek múltbéli elhelyezkedésére csak következtetni lehet.

A harmadik szekció *Szendrei Ákos* (a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület elnöke, DE BDT titkár, Debrecen) elnöklétével zajlott le. *Bartha Ákos* (posztdoktor kutató, MTA BTK TTI, Budapest) Bajcsy-Zsilinszky Endre és Szabó Dezső debreceni pereskedéséről tartott előadást. Mint az el is hangzott, Bajcsy-Zsilinszky és Szabó között ideológiai kapocs volt, ám személyiségük merőben eltért (előbbi puritánabb, utóbbi bohémabb, hedonistább személyiség volt). A kettejük közötti kapcsolódásra jó példa az Előörs c. ellenzéki lap, melynek szerkesztője Bajcsy-Zsilinszky volt, s ebbe a lapba maga Szabó Dezső is írt. Külön említésre került Vass József népjóléti miniszter is, aki finanszírozta a hetilapot. Akkor robbant ki vita és pereskedés, amikor Szabó Dezső megvádolta Bajcsy-Zsilinszkyt, hogy visszatartotta, illetve csak kis részletekben utalta neki a Vass által adott pénzösszeget. A rágalalmazási per kapcsán 1934 decemberében zajlott le az első debreceni tárgyalás. Az előadás végén újabb rágalalmazási ügyről esett szó: 1936-ban Szabó Bajcsy-Zsilinszky személyét támadta, elmondása szerint titkos társaság szervezkedik Magyarországon, amelynek Bajcsy-Zsilinszky is tagja volt.

Godzsák Attila (történész, Sátoraljaújhely) a Bihar vármegyei szélsőjobboldali szervezkedéseket állította előadása középpontjába. Elhangzott, hogy 1933–34-ben már antiszemita megmozdulások voltak többek között Váncsodon, Bakonszegen, Csökmön. A '30-as években jelen voltak Biharban a kaszáskeresztesek, Festetics Sándor szervezetei, illetve 1939-től már Szálasi Ferenc nyilasai is. A kaszáskeresztes mozgalomnak, melynek vezére Böszörmény Zoltán volt, az Alföld nyomorgó agrárproletárjai voltak a bázisa. A bihari szervezetek feje Hatvani Lajos volt, aki Böszörmény első emberének számított. 1936-ban letartóztatták Böszörményt és a mozgalom vezérkarát, 1937-ben pedig elítélték őket államellenes felforgató tevékenység címén. Biharban is több mint 100 embert vettek őrizetbe. Kihangsúlyozásra került, hogy Böszörmény még 1933-ban Berettyóújfaluban mérettette meg magát. Az eredmény: elszabadult indulatok, betört zsinagógaablakok. A kaszáskeresztes vezető viszont a szavazatok mindössze 3,4%-át kapta. 1939-ben pedig Biharnagybajomban tartották az utolsó nyílt szavazást, ezen elindultak Szálasi nyilasai, Festetics nyilasai, illetve Csuka Lajos hungarista jelölt is, de komoly eredményt nem értek el.

Bagdi László és Csarkó Imre (történész – történész-muzeológus, Bihari Múzeum, Berettyóújfalu) a 2017-ben 110 éves cserkészmozgalom történetéről és a cserkészzet bihari vonatkozásairól tartották előadásukat. Röviden bemutatásra került a Sir Robert Baden-Powell által megalapított mozgalom, amelynek alapelveit 1908-ban, a Cserkészzet fiúknak c. könyvében fektette le. 1910-ben Agnes Baden-Powell hozta létre a lánycserkészmozgalmat. Az első cserkész-világtalálkozót (dzsembori) 1920-ban Londonban tartották. Magyarországon már az 1910-es években megjelent a cserkészzet. Az első világháború megtorpanást idézett elő a folyamatban, de 1920-tól virágzásnak indult a mozgalom hazánkban (is). 1933-ban például Gödöllőn rendeztek dzsemborit. A második világháború újra visszavetette a cserkészzetet az országban, majd a kommunista hatalom leépítette azt, s a következő évtizedekben az emigráció tartotta életben a magyar cserkészteket. 1989 után tudott csak újra (igaz, kisebb) erőre kapni a mozgalom Magyarországon. Bihar vármegyében Berettyóújfaluban 1921-ben alakult meg az első, 164. sz. Bocskay cserkészcsapat. (De volt még cserkészcsapat például Sarkadon is.) Kiemelt szerepe volt a helyi cserkészzet fejlődésében Barcsay Károlynak, az utolsó bihari főispánnak, aki 1942-ben a Bihar megyei Barátkán rendezte meg az utolsó cserkész nemzeti nagytábort.

Béres Zsuzsa (doktorandusz, DE Humán Tudományok Doktori Iskola, Debrecen) Debrecen meghatározó kultúráképző és -formáló személyiségeiről adott elő. A szociológiai előadás során elhangzott, hogy Debrecenben milyen különleges kulturális szokások lelhetőek fel. Kiemelést kapott, hogy Debrecen a keleti régió központja, kulturális szempontból is. Kérdésként felvetődött, hogy kik tartoznak a kulturális elitbe, megállapításként pedig az hangzott el, hogy hatalmuk főként tudásukból eredeztethető. Végül pedig a művészeti és pozicionális elithez tartozás kérdésköre került kibontásra.

A negyedik szekciót *Török Péter* (főosztályvezető, főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára, Budapest) vezette le. *Rácz Attila* (főosztályvezető, főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára, Budapest) az 1848–49-es hadianyaggyártás kialakításáról, az ide kapcsolódó vidéki üzemekről, valamint egy lőszerhamisítási ügyről tartott előadást. Kifejtésre került, hogy 1847-ben 528 gyárban 23400 munkás dolgozott az országban, azonban fegyvergyár nem volt. A magyar honvédségnek három felfegyverzési módozata hangzott el: a hadiszertárak átvétele, vásárlás és csempészet, illetve a beszolgáltatás. Ezen kívül magánfelajánlások, illetve államosítás által zajlott a felfegyverzés. A Pesti Országos Fegyvergyárat például 1848 novemberében államosították. A nagyváradi lőszerhamisítási ügy is terítékre került: Nagyváradot meggyanúsították, hogy osztrák hadifoglyok gyártottak pl. kifúratlan puskacsöveket, de ez végül nem bizonyosodott be. Ugyancsak szóba került lázongó munkások „partizánakciója” a lőszerhamisítás kapcsán.

Reszegi Zsolt (levéltáros, HM HIM Hadtörténelmi Levéltár és Irattár, Budapest) a www.katonakagulagon.hu online adatbázis felhasználási lehetőségeit mutatta be. Az oldalon személyes adatok alapján lehet rákeresni szovjet hadifoglyokra. Három személy történetét prezentálta az előadó az adatbázis alapján: Lakatos Imre, Papp Sándor és Dobi András hadifogly-históriája elevenedett meg. A honlapon elérhető az egyes hadifoglyokról egy profillap, valamint térkép az adott hadifoglytábor elhelyezkedéséről. Ugyanakkor Reszegi Zsolt elmondta, hogy sok buktató adatbázisról van szó, például a nevek, elnevezések félrefordítása (magyarról németre, oroszra) komoly félreértésre adhat alapot.

Az ötödik szekció *Kovács Krisztián* (egyetemi adjunktus, DRHE Szociáletikai és Egyházsociológiai Tanszék, Debrecen) elnökletével zajlott le. *Fazekas Csaba* (egyetemi

docens, Miskolci Egyetem BTK Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete, Miskolc) Bihar vármegyéjét, mint a reformkori egyházpolitikai viták „bölcsojét” mutatta be. 1840–41-ben heves egyházpolitikai diskurzus zajlott az országban, Kossuth Lajos is megjegyezte 1841-ben az 1839–40-es országgyűlés kapcsán, hogy a vegyes házasságok ügye a vármegyei közgyűléseken heves vitákat váltott ki. Bár Magyarország felekezetiileg sokszínű ország volt, a katolikus vallás dominanciája volt megfigyelhető. 1833. január 9-én Beöthy Ödön (Bihar vármegye katolikus követe) már kiemelte, hogy új vallásügyi törvény kell, ami biztosítja a felekezeti szabadságot, ezáltal a protestáns egyenjogúságot is. 1839. március 15-én Lajcsák Ferenc nagyváradai püspök „megtiltotta” a vegyes házasságokat, *passiva assistentiát* javasolt: ne áldják meg a házasságot, csak vegyék tudomásul. Szintén neuralgikus pont volt a reverzális adásának kérdése is. Érdekes eset volt Kossuth Lajos és Meszlényi Terézia házassága, ugyanis Kossuth evangélikus volt, míg párja római katolikus, és őket is csak *passiva assistentiával* adták össze. Az 1843–44-es országgyűlésen már rendezni kellett az ügyet, rendezték is, ezután már protestáns lelkész előtt is lehetett házasságot kötni.

Husvéth András és *Kovács Gergely* (főlevéltáros – levéltáros, MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára, Debrecen) a kádári egyházpolitika bihari vonatkozásait ismertették. Az előadók kifejtették, hogy a hatalom célja az egyházak gazdasági hatalmának felszámolása, az oktató-nevelő pozíciójuk megszüntetése, illetve a politikai, közéleti életből való kivonásuk volt. 1949-ben a felekezeten kívüliek aránya elenyésző volt, márpedig a kommunisták számára nem ez volt a kedvező, tehát változtatni igyekeztek ezen. Elhangzott ennek kapcsán, hogy a lelkészeket csoportokba osztották a haladótól, lojálístól kezdve egészen a reakcióig. Jellemző volt a korszakban a lelkészek kompromittálódása is (alkoholista, politizáló lelkészek). Az egyházpolitika eredménye volt, hogy a hittanbeírások száma csökkent, az egyházi házasságkötések száma a korszak közepére pedig Hajdú-Bihar megyében volt a legalacsonyabb.

A hatodik, egyben záró szekciót *Kállai Irén* (a Berettyó Kulturális Központ igazgatója, Berettyóújfalú) vezette. *Ványai Gusztáv* (magángyűjtő, Nagyrábé) a nagyrábéi Mezőgazdasági Hagyományok Gyűjteményéről, annak szakmai alapjairól tartott előadást. Az előadó kiemelte, hogy gyűjteményének alapelve a múlt szemlélése, feldolgozása tárgyak által, segítségével. A 2500 kiállított, restaurált tárgy alkotta kiállítást Varga Gyula szakmai munkássága ihlette, ez alapján került bemutatásra a kisgazdaságok gépi felszerelése egészen a XIX. század közepétől.

A X. Bihari Diéta méltó folytatása volt az előző konferenciáknak. Az elhangzott előadások, az előadó kutatók számos (tudomány)területről, terület felől érkeztek, hisz találkozhattunk szociológiai, régészeti, néprajzi megközelítéssel is, az alaptéma azonban közös volt: Bihar. Kitűnően reprezentálta az esemény, hogy a Bihar-kutatásnak nemcsak múltja és jelene, hanem jövője is van.